Fatmayı kendinin sanğrakı...

Xəzər dənizi sahilləri-ndən 1-2 km aralı olan, qədim yurd ocaqları Göradil və Pirşağı kəndlərinin yaxınlığında, beynəlxalq əhəmiyyətli karvan yolları üzərində yerləşən Fatmayı kəndi "Pir Sarvan dağı", "Siyan yeri", "Güllü təpə", "Yeka dağ"...ilə əhatələnmişdi. Bu kəndda iki "Şah Abbas karvansarayı" var. Mahz bu coğrafi məkanlar və tarixi abidələr 1918-ci ilin mart ayında hay-daşnak, inglis-rus hərbi-siyasi dəstələrinin hədəfinə çevrilmişdir. Həmin dövrdə Fatmayı kəndində 150-yə qədər ev olub, əhali təsrüfat işləri ilə, bağçılıqla, heyvandarlıqla məşğul olub, əsas ticarı vərdişləri Abşeron bölgəsi üzrə təmiz xörək duzu satmaq idi, "Babəli şoru"ndan, "Qızıl nohur"dan çıxaradılar...

XX əsrin əvvəllərində rus-ingilis siyasəti nəticəsində Bakı şəhərində hakimiyyəti ələ keçirən hay kilsəsi və daşnak silahlı dəstələri 1905-1906-cı və 1918-1919-cu illərdə Abşeron yarı madəsi kəndlərində kökenli Türk-Müsəlman ehalisine qarşı amansız soyqırım faclələrini törətmişə, zəngin maddi qanətlər hesabına güclü bir "ermani" cəmiyyətinin yaradılmasına nail olmuşlar.Bu qanlı sehifələr sırasında Bakı Xalq Komissarları Sovetinin hay rəhbərləri (S.Şaumyan, B.Avakyan, T.Əmiryan, Q.Korqanyan....) 1918-ci ilin avqust ayının 17-də Fatmayı-Novxanı kəndləri istiqamətində güclü hücuma keçmiş, elace de, yaxınlığdakı Pirşağı, Digah, Göradil, Kürdəxanı...kəndlərinde de qanlı döyüşlər getmiş, avqust ayının 31-də Binəqədi kendi yüksekliyinde ağır vuruşlar olmuşdur.

Digah kəndinda qətliamları törətdikden sonra Fatmayı kəndina yönəlik hücuma keçən hay daşnakları kəndin giracəyinde, bağlara geden yolun üstündəki ağaclardan, tüfəngilərdan ateş açа-açа daxil olmağa cehd etmişler. Bu baraədə həmin hadisələrin şahidlərindən olmuş kənd sakinlərindən Mirzaqulu Rzalı oğlu (1879-1929), Gülreyhan Kərbəlayı Novruz qızı (1881-1964), Mezahir Mirzəqulu oğlıyev (1905-1983)...soylamişlar. Və deyirdilər ki, hay qulduriları kəndin altındakı Yeke dağın üstündə toplanrı qurmuşdular, Dugah yolunun üstündəki nett quyularının (Fatmayı kəndindən 1 km aralıda) arası ilə hərəket edərək, silahlardan od saçaraq hərəket edirdilər.

Xəbər kəndə çatanda ağsaqqallar ve yeni müdafiə qüvvələri dinc ehalini at arabaları ilə, piyada Bağlara göndərdilər. Bu işdə Şeyx Ağahüseyn Mirzəhüseyn oğlu (1866-1944), Molla Hacıbala, Molla Hacı Bala (1920-ci illərin evvəllərinde meşhur gölüg ustası, Azərbaycanın Xalq artisti Nəsibə Zeynalovanın (1916-2004) anası Husnıiyyə xanımla aile qurub), kəndin igid oğlularından Əlizaman (1885-1938), Rəşid Paşa oğlu (1930-cu illərde Canubi Azərbaycana keçmişdir)....yaxından iştirak edibler.

Digah kəndinde amansız qanlı oluşların baş verməsine bir səbəb kimi erazinin coğrafi mövqeyi də tesir etmişdir (kənd çökəkliykə yerləşir), Fatmayı kəndinin vaxtında müdafiə olunmasına da eraziniin yüksəkliykə, hündür yerde, dənizə yaxın yerde qərarlaşması da rol oynamışdır. Camaatı dənizəsahili bağlara göndərdikden sonra (və əgər düşmen kendi işğal etsəydi camaatı gemi ilə Həştərxana aparılması nəzərdə tutlmuşdu) bir dəstə kənd ağsaqqalları alərinde "Qurani-Kerim" barışıq meqsədi ile, qan tökülməsisi üçün hay-daşnak dəstələrinin qarşısına çıxmışlar (yaşı 200 ildən çox olan "Yeni qəbristanlığ"ın qarşısında, Pirşağı kəndine ayrılan yolun üstündə). Amma, "ermani"lər ateş açmaqdan çəkinmemiş, gülləleri yağdırmaqda davam etdirmişlər. Bu gülle "yağışı" altında hərəket edən ve elinde Müqəddəs Oxu Kitabını tutan molla Hecı Balaya heç bir xeter/güllə deyməmişdir....

Qabağda Molla Hecı Bala elinde Müqəddəs Kitabı tutmuş, Ayaları oxuya-oxuya gedirdi...Ela bu vaxt...Pir Sarvan dağı istiqamatinden hay dəstələrina tərəf göylərdən uçan top atəşləri açıldı...fasiləsiz...və üç bölük (hər bölükdə 25 döyüşçü) süvari atlıları Fatmayı kəndina daxil oldular....onlar qardaş Osmanlı Türküyəsinin əsgər ve zabitləri idi, Şövqü paşa başda olmaqla....qanlı bir cəbha açıldı, amansız düşman üzərinda yenildilər, sağ qalanları Binəqədi ve Biləcəri kəndlərina qədər qovub çıxardılar...

Fatmayı kəndinin xeyriyyaçısı Məşədi Məmmədhanlı Hacı Məhəmməd oğlu Havadar Abdullağa ilə birlikdə taşkıl etmiş, onların Müqəddəs Ruh izlerini qoruyub saxlamışlar...

Pirşağı kəndindəki "Qızıl-Qum" pansionatı Məşədi Məmmədhanlıninin bağının yerinde tikilib...

1918-ci ilin fevral-avqust ayları arzında Türk-Müsəlman kökenli Abşeron kendlerinin bir çoxu (Xoca Hasan, Binəqədi, Pirşağı, Kürdəxanı, Mustağa, Buzovna, Mərdəkan, Zabrat, Əmircan...) 30 minden artıq dinc sakini manfur hay-rus-inglis...birləşmələrinin silahlı qruplaşmaların tərəfindan amansız soyqırım faclelerini yaşamışlar..

P.S. Fatmayı kəndinde güclü müqavimet ve hücum emeliyyatlarına rəhberlik etmiş Qazi Türk döyüşçülərindən biri ve rəhbəri olan Şövqü Məhəmmədəli oğlu Qapançızadə (1894) 1920-ci ildən sonra Abşeron bölgəsinda yaşamişdir. O, Türkiyenin İzmir vilayetinden olub, 5-ci Qafqaz İslam Ordusunun tərkibinde gizir (bölük komandiri) kimi döyüşüb.

Şövqü Əfəndinin sonrakı heyatı Buzovna kəndi ilə bağlı olub. Bu kəndde mühasibatlığ edib, təsərrüfat işlərinda çalışıb. 1923-cü ilde Mərdəkan kəndindən Gülzar Hüseynali qızı (1905-1960) ilə aile qurın Qazi Əfəndinin 5 ovlad böyüdüb - 4 oğlu (Şəfa (1925-1987), Şəfi (1931-1996), Şaiq (1933-2000), Şovkət (1940-2009) ve bir qızı (Şadiyə (1928-1991) olub.

P.S.S. Dünyizi hay kilsəsinin ve ibtidai insan-hay sürüsünün genetik-qan irsinde kök salmış xəbis xislətinin dəyişilmaz qalmasına bir nümune kimi hazırda "Ermənistan Respublikası" adlanan qurumun "Milli Yığıncaq" yerləşən binasının rəyasət heyati hissəsinin arxa divarına vurulmuş "xəritə-maket"i göstərmək olar. Bela ki, həmin təsvirdə Azərbaycan Respublikası Gədəbəy rayonunun Başkənd kəndi bu qondarma qurumun "erazisi" kimi göstərilib ....

Qismət YUNUSOĞLU
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

("Abşeron bölgəsinin soyqırımları" silsiləsindən)

Qabağda Molla Hacı Bala elində Müqəddəs Kitabı tutmuş, Ayaları oxuya-oxuya gedirdi...Ela bu vaxt...Pir Sarvan dağı istiqamatinden hay dəstələrina tərəf göylərdən uçan top atəşləri açıldı...fasiləsiz...və üç bölük (hər bölükdə 25 döyüşçü) süvari atlıları Fatmayı kəndina daxil oldular....onlar qardaş Osmanlı Türküyəsinin əsgər ve zabitləri idi, Şövqü paşa başda olmaqla....qanlı bir cəbha açıldı, amansız düşman üzərinda yenildilər, sağ qalanları Binəqədi ve Biləcəri kəndlərina qədər qovub çıxardılar...

Bu döyüşlərdə Şahid olan Türk əsgərləri döyüşlərin getdiyi yera xayın "Yeni qəbristanlıq"da dafn edilmiş,indi de böyük hörmetlə yad edilirlər.

Qoşa qəbirlərin sol cinahında da (5-10 m aralıda) yeni özünümüdafiə qüvvələrinin üzvlərindən Şahid olmuş Bala Hacı Məhəmməd oğlu (1886-1918) dafn edilib. Onun qardaşı Məşədi Məmmədhanlı (1870-1952) hamin hay qatilini taparaq Şahidlərin qisasını almışdır.

Azərbaycan Xalqına ve Cumhuriyyətinə qarşı amansız, birləşmiş düşmən cəbhəsi açmış dinsiz hay kilsəsi ve hay-rus silahlı qüvvələrinin hücumunu dəf edərkən Osmanlı Türk Ordusunun 17 nəfər əsgər-zabit heyəti Şahid olmuşdur, onların ni adəti ile dafn olunmasını